

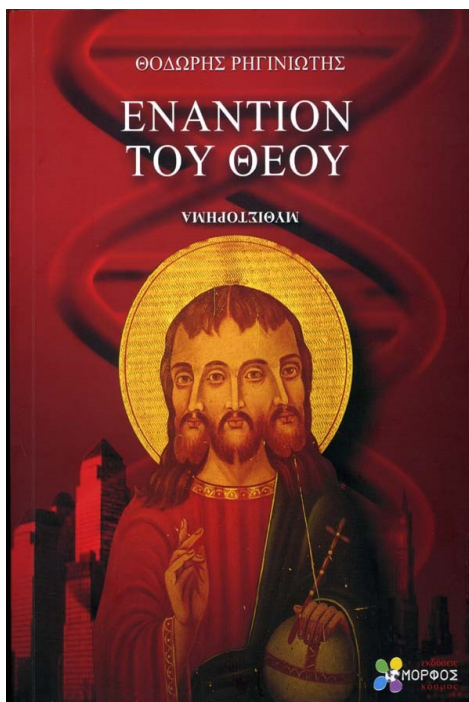
ΑΛΛΟΤΡΙΩΣΕΩΣ ΑΝΑΣΧΕΣΙΣ: Η ΑΛΗΘΙΝΗ ΟΡΘΟΔΟΞΙΑ

Θ. Ι. ΡΗΓΙΝΙΩΤΗΣ «ΕΝΑΝΤΙΟΝ ΤΟΥ ΘΕΟΥ»

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΟΜΟΡΦΟΣ ΚΟΣΜΟΣ

Παρουσίαση: Γ. Μ. Βαρδαβάς

Ρέθυμνο, 3 Φεβρουαρίου 2008

*Θεόν φρᾶσαι μὲν ἀδύνατον νοῆσαι δὲ ἀδυνατώτερον
Γρηγόριος Θεολόγος*

Τα σοφά λόγια του αγίου Γρηγορίου του Θεολόγου σηματοδοτούν τις απαρχές της αποφαιτικής σκέψης, που αποτελεί την καλύτερη απάντηση στο περί Θεού ερώτημα¹. Στην εποχή της νεωτερικότητας, όπου τα πάντα είναι «αγορά» και η απαξία προβάλλεται ως αξία απόλυτη, δύσκολα βρίσκει κανείς αντιστάσεις στη γενικευμένη αλλοτρίωση. Πολλώ μάλλον στη μικρή επαρχιωτικά σκεφτόμενη χώρα μας, που όλα αποκτούν κύρος μόνο όταν έχουν την εγγύηση της «φωτισμένης Εσπερίας». Πολύ σωστά γνωστός στοχαστής έχει κάνει λόγο για το γεγονός ότι το μικρό μας κράτος σε όλες τις πτυχές του και ιδίως στον πνευματικό του βίο λειτουργεί μεταπρατικά. Η ιστορία είναι παλιά και ανάγεται στις απαρχές του νεοελληνικού κράτους. Το λεγόμενο «ελληνικό ζήτημα», που πολλούς απασχολεί, είναι κυρίως πνευματικό ζήτημα. Το ερώτημα που προκύπτει είναι: Ποια θα μπορούσε να είναι σήμερα η απάντηση στη γενικευμένη αλλοτρίωση²; Υπάρχουν βεβαίως πολλά δείγματα αντίδρασης και ανάδειξης της παράδοσης.

¹ Εδώ θα πρέπει να θυμηθούμε τη μεγάλη θεολογική παράδοση του νησιού μας, που επιγραμματικά την επισημαίνει ο Πρόκλος και την επαναλαμβάνει ο Πιερ Βιντάλ Νακέ: «Οι θεολόγοι συνηθίζουν να αντικαθιστούν την Κρήτη με το νοητό» (Η Ατλαντίδα, εκδ. Ολκός, σελ.69).

² Ο Π. Μπουκάλας επισημαίνοντας το πρόβλημα τονίζει τα εξής: «Ταντίζουμε το βίο με το βιος μας, με την περιουσία μας, επειδή, φενακισμένοι, αλλοτριωμένοι, εκβιασμένοι ή υποταγμένοι στα κυρίαρχα και εξουθενωτικά προβαλλόμενα μοντέλα ζωής καταντήσαμε

Μεταξύ αυτών συγκαταλέγεται και το «**Εναντίον του Θεού**» επιβεβαιώνοντας πως τα φαινόμενα πολλές φορές απατούν. Φυσικά αναφερόμαστε στον τίτλο του έργου, στον οποίο θα επανέλθουμε παρακάτω.

Ο συγγραφέας ως γνωστόν είναι πολυγραφότατος. Πέραν της θεολογικής του κατάθεσης (έχει γράψει τα βιβλία: «Άγια Νήπια», «Σύγχρονοι Άγιοι» και «Απόκρυφα Ευαγγέλια...») ασχολείται με τον κρητικό στίχο, τη λαογραφία της Κρήτης και το εν γένει κρητικό ιδίωμα. Καρπός της μακροχρόνιας ενασχόλησής του με τα του κρητικού ιδιώματος είναι τα έργα του “Ο παραμυθάς με το νταούλι” (Ρέθυμνο 1998) και “Τίβοτσι” (Ηράκλειο 2001). Το «Εναντίον του Θεού» είναι το πρώτο μυθιστόρημα, που δημοσιεύει. Έχει γράψει και διηγήματα (τίτλος του βιβλίου «Εξομολόγηση ενός ιδανικού ανθρώπου»).

Το Θωδωρή τον γνώρισα στην Αθήνα κατά τη διάρκεια των σπουδών μου στη Θεολογική Σχολή. Άνθρωπος απλός, προικισμένος και ταπεινός, που αγαπά τα γράμματα κι έχει «φόβον Θεού» γρήγορα κέρδισε την εκτίμησή μου και με τιμά από τότε με τη φιλία του. Από κείνα τα χρόνια τριγύριζε στο μυαλό μου το ερώτημα: **η εικόνα που έχει ο μέσος πιστός για την ορθοδοξία αποτελεί και την αυθεντική εικόνα της ή τη διαστρέβλωση της;** Κοινώς: Μιλάμε για μια ορθοδοξία βασισμένη στο νοησιαρχικό και νομιναλιστικό πνεύμα; Μια ορθοδοξία ασύμμετρη, ασύνδετη με το βίωμα και τη μαρτυρία των αγίων; Ή μήπως η ορθοδοξία είναι **Das ganz Andere;**

Τα χρόνια πέρασαν αλλά την ουσία της ορθοδοξίας ομολογώ πως ακόμα την ανακαλύπτω. Δεν μπορεί –σκέφτομαι- για το μέσο άνθρωπο να ταυτίζεται η ορθοδοξία με τη «φοβοδοξία». Δεν μπορεί να ταυτίζεται με το «χριστεμπόριο» και τις προλήψεις! Δεν είναι δυνατόν στις μέρες μας να μην μπορούμε να παρακολουθήσουμε ένα μυστήριο λόγω φωνασκιών του «πληρώματος». Κάποιος βέβαια θα μπορούσε να αντιτείνει ότι φωνασκίες -σε μικρότερο βαθμό- υπήρχαν και στην εποχή του Χρυσοστόμου και ανάγκασαν το μεγάλο ιεράρχη να πει:

Ἐνταῦθα πολὺς ὁ θόρυβος, πολλή ἡ σύγχυσις καὶ καπηλείου οὐδὲν διενήνοχεν παρ’ ἡμῖν.

Θα μου επιτρέψετε να παρατηρήσω ότι βιώνουμε μια παραφθορά του χριστιανισμού στις μέρες μας και φυσικά δεν βγάζω ούτε τον εαυτό μου απέξω. Θεωρούμενος από την πλειοψηφία των πιστών ως κάτι «δεδομένο» και κληρονομικά παραδομένο ο χριστιανισμός εκπίπτει σε μηχανιστικό θέσφατο και σχολαστική δεοντολογία. Οι περισσότεροι τον θεωρούν ως «κτήμα» που κληρονόμησαν χωρίς δυστυχώς να γνωρίζουν την ουσία του και χωρίς να δείχνουν τη διάθεση να ξεκαθαρίσουν τις αλήθειες του. Με αυτά τα δεδομένα δυστυχώς ένα μεγάλο μέρος του «πληρώματος» διαπλέκει πίστη και δεισιδαιμονία διαμορφώνοντας ένα χριστιανισμό «κατ’ εικόνα» και «καθ’ ομοίωσιν» του. Δεν θα ήταν υπερβολή αν με βάση τα παραπάνω χαρακτηρίζαμε την εποχή μας «μεταχριστιανική»³. Κύρια χαρακτηριστικά της είναι η ατομική

να εξισώνουμε το υπάρχειν με το έχειν» («Καθημερινή», 13 Ιανουαρίου 2008). Από την άλλη πλευρά ο Χ. Γιανναράς υποδεικνύει την αυθυπέμβαση ως εναλλακτικό δρόμο: «*Η σχέση επιτρέπει την αυθυπέμβαση του φυσικού ατόμου, την ανιδιοτέλεια δηλ. την ελευθερία από το εγώ, την αγάπη ως άθλημα ελευθερίας»* («Καθημερινή», 30 Δεκεμβρίου 2007).

³. Χαρακτηριστικά ο επίσκοπος Διοκλείας κ. Κάλλιστος Ware σε πρόσφατη συνέντευξη του («Καθημερινή», 20 Ιανουαρίου 2008) επισημαίνει τα ακόλουθα: «*Θα πρέπει να ειπωθεί ότι, πράγματι, στη Δυτική Ευρώπη-κι όλο και περισσότερο στη Βόρειο Αμερική-ζούμε πλέον σε ένα κόσμο μεταχριστιανικό*». Από την άλλη πλευρά αντίθετη άποψη φαίνεται να έχει ο Γέρων Σωφρόνιος του Έσσεξ: «*Τείνουν να χαρακτηρίσουν τινές την εποχήν ημών ως μεταχριστιανικήν. Εγώ δε προσωπικώς, εν τοις ὀρίοις των γνώσεων μου περί της ιστορίας του κόσμου και του χριστιανισμού είμαι πεπεισμένος ότι ο χριστιανισμός εις τας αυθεντικὰς αὐτοῦ διαστάσεις οὐδέποτε μέχρι τοῦδε ἐγένετο δεκτός ὑπὸ της μεγάλης μάζης, ὡς ὠφείλε. Κράτη εἶχον την ἀξίωσιν να ονομάζωνται «χριστιανικά» και οι λαοὶ αὐτῶν ἔφερον προσωπείον εὐσεβείας, ὁμως «την δύναμιν αὐτῆς ηγνούντο»(Β’Τιμ.3,5). Ἐξῆσαν και ζουν ἐθνικῶς»* (Περί Προσευχῆς, Έσσεξ 1994, σελ.97).

ευαισθησία και η κοινωνική αναισθησία, η καταδυνάστευση του προσώπου και η αντικατάσταση του από το «προσωπείο» και το άτομο, η θεοποίηση της ύλης, ο «ωχαδερφισμός» και η επιβράβευση της ήσσονος προσπάθειας, η επίκληση του θείου μόνο όταν ο πιστός έχει την ανάγκη της μεσιτείας του, η επιδίωξη της ατομικής σωτηρίας, η σχετικοποίηση των αξιών, η αποπροσωποποίηση των σχέσεων, η αντικατάσταση της αλήθειας από τη χρησιμοθηρία και τη «χρησιμότητα», η απαξίωση της ετερότητας και της κοινωνιοκεντρικής πρακτικής. Το μεγάλο αυτό πρόβλημα αναδεικνύει ο συγγραφέας σε πολλά σημεία του βιβλίου:

«Μην κρίνετε από τη διαστρέβλωση του χριστιανισμού κι ας είναι η μόνη μορφή του χριστιανισμού που ξέρετε· εμπιστευθείτε με ότι υπάρχει και μια άλλη μορφή του -εκείνη που ξεχειλίζει από τη ζωή και τα γραπτά, τη σκέψη και την πράξη, των αγίων και των Πατέρων της ορθοδοξίας»⁴.

Αλλού γράφει (σελ. 132) : *«...όπου λείπει η αγάπη εκεί ο χριστιανισμός έχει διαστρεβλωθεί...»*. Ακόμη στη σελ.51 σημειώνει: *«η εκκλησία έχει υπάρξει πάντοτε, και υπάρχει και τώρα, τόσο στην αυθεντική μορφή της όσο και στη διαστρέβλωση της. Δεν υπήρξε χρονική στιγμή, που όλοι οι χριστιανοί να είχαν αγνές προθέσεις»*.

Στο «Εναντίον του Θεού» θα τολμούσαμε να πούμε ότι επιχειρείται με μεγάλη επιτυχία ένα εκτεταμένο σχέδιο εισαγωγής στην ορθοδοξία. Μ' άλλα λόγια ο συγγραφέας θέλησε από το δικό του μετερίζι να βγάλει προς τα έξω την αυθεντική ορθοδοξία, που σωστά έχει παρατηρηθεί πως στις μέρες μας είναι «επικηρυγμένη». Ο τίτλος του έργου δεν είναι τυχαίος: εμπεριέχει μια δίσημα που προκαλεί! «Εναντίον του Θεού»! Κάποιος που δεν έχει διαβάσει την Αγία Γραφή ξαφνιάζεται. Μα είναι δυνατόν; «Εναντίον του Θεού»; Κι όμως στο Κατά Λουκάν ευαγγέλιο κεφ.24, στ.19-20 διαβάζουμε:

οί δε εἶπον αὐτῷ τὰ περὶ Ἰησοῦ τοῦ Ναζωραίου, ὃς ἐγένετο ἀνὴρ προφήτης δυνατὸς ἐν ἔργῳ καὶ λόγῳ ἐναντίον τοῦ Θεοῦ καὶ παντὸς τοῦ λαοῦ

Στην εγκεκριμένη από το Οικουμενικό Πατριαρχείο και την Εκκλησία της Ελλάδος μετάφραση της Καινῆς Διαθήκης των «τεσσάρων» καθηγητῶν (Βέλλα, Αντωνιάδου, Αλιβιζάτου, Κονιδάρη, εκδ. Αποστολικῆς Διακονίας, σελ. 178) το απόσπασμα αποδίδεται ως εξής:

εκείνοι αποκρίθησαν τα σχετικά με τον Ιησούν τον Ναζωραίου, ο οποίος ἦτο προφήτης δυνατὸς εἰς ἔργα ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ καὶ ὅλου τοῦ λαοῦ

Πρόκειται λοιπόν για το γνωστό γεγονός της εμφάνισης του αναστημένου Χριστοῦ σε δυο μαθητές (ο Λουκάς κατονομάζει μόνο τον έναν: πρόκειται για τον Κλεόπα) στην προς Εμμαούς πορεία τους. Επίσης η φράση απαντά και στην αρχή του κατά Λουκάν (1,6) στην κριτική έκδοση του Nestle:

ἦσαν δὲ δίκαιοι ἀμφοτέρω (ενν. ο Ζαχαρίας και η Ελισάβετ) ἐναντίον τοῦ Θεοῦ, πορευόμενοι ἐν πάσαις ταῖς ἐντολαῖς καὶ δικαίωμασι τοῦ κυρίου ἄμεμπτοι.

Ο συγγραφέας επισημαίνει στον πρόλογο του έργου πως η δισημία της λέξεως «εναντίον» ἦταν που τον ὠθήσε να τιτλοφορήσει ἔτσι το βιβλίο:

⁴ .Εναντίον του Θεού, σελ. 170

η φράση (...) σημαίνει απλώς “μπροστά στο Θεό και σ’ όλο το λαό”, χωρίς την έννοια της αντιπαράθεσης που έχει σήμερα. Την τοποθετήσαμε ως τίτλο, λόγω ακριβώς αυτής της διπλής σημασίας της αρχαίας και της σύγχρονης· ο αναγνώστης μπορεί να συναντήσει και τις δυο ανάλογα με τις προϋποθέσεις του...(σελ.9).

Επειδή η προαναφερθείσα δισημία παρουσιάζει μεγάλο ενδιαφέρον θα ήθελα να θυμηθώ μαζί σας μερικές συνάφειες, όπου απαντά το «εναντίον του Θεού». Θα ξεκινήσω από την υμνογραφία. Ανοίγοντας το Τριώδιο διαβάζουμε:

Κυριακή Τελώνου και Φαρισαίου
ΕΙΣ ΤΟΝ ΕΣΠΕΡΙΝΟΝ
Εἰς τὸ Κύριε Ἐκέκραξα, ψάλλομεν τὰ Ἰδιόμελα·
Ἦχος α΄.

Μὴ προσευξώμεθα φαρισαϊκῶς, ἀδελφοί· ὁ γὰρ ὑψῶν ἑαυτὸν ταπεινωθήσεται· ταπεινωθῶμεν **ἐναντίον τοῦ Θεοῦ**, τελωνικῶς διὰ νηστείας κρᾶζοντες· Ἰλάσθητι ἡμῖν ὁ Θεός, τοῖς ἁμαρτωλοῖς.

Στην Παλαιά Διαθήκη μεταξύ πολλών χωρίων διαβάζουμε⁵:

εἶπεν δὲ Μωυσῆς πρὸς Ααρων εἰπὸν πάση συναγωγῇ υἱῶν Ἰσραηλ **Προσέλθατε ἐναντίον τοῦ Θεοῦ**· (Εξ.16,9)

Ας αφήσουμε το οπισθόφυλλο του βιβλίου να μας πει λίγα λόγια για το έργο:

Ένας κορυφαίος γενετιστής καταστρέφει τ' αποτελέσματα της πρωτοποριακής έρευνάς του για τον ανθρώπινο εγκέφαλο και αυτοκτονεί, εν μέσω διεθνούς επιστημονικού συνεδρίου, διοργανωμένου από μια πολυεθνική αυτοκρατορία της γενετικής.

Στον προθάλαμο ενός χειρουργείου, ένας άλλος γενετιστής συζητά με μια τυφλή καθηγήτρια ανθρωπολογίας για το Θεό, τον άνθρωπο, τον κόσμο, την επιστήμη και τον πολιτισμό.

Στη Βραζιλία και το Περού ένας άντρας και δυο γυναίκες, σχεδιαστές κόμικς και άσσοι στους υπολογιστές, προσπαθούν να διαφύγουν από τα λαγωνικά των πολυεθνικών, που τους καταδιώκουν για να τους αποσπάσουν την πολύτιμη γνώση που ίσως κατέχουν.

Θα πρέπει να ληφθεί υπόψη ότι το έργο διαδραματίζεται στο κοντινό μέλλον, γεγονός που δίνει στο συγγραφέα τη δυνατότητα να μην είναι απόλυτα ακριβής όταν αναφέρει κοινωνικά ή επιστημονικά δεδομένα, αλλά να τα προσαρμόζει ανάλογα⁶.

⁵.Βλ. Ενδεικτικά Γεν.6,12 -Γεν.10,9. Πρβλ. και Εξ.16,33, Δευτ.6,18.25 -12,12.18.28 &13,17&16,11.16 &.17,2 &18,7.13 &.20,18 &.24,4 &Δευτ.29,9.14, Ιησούς Ναυή 22,16.και Β΄ Παρ.αλ.29,6 &31,20.Επίσης απαντά και το «ενώπιον» του Θεού (βλ. Εξ.22,8 &23,17 &34,23, Αριθ.10,10, Δευτ.31,11, Β΄Βασιλ.6,7, Γ΄ Βασιλ.8,59.65, Β΄ Παρ.αλ.14,2 & 36,12, Τωβ.3,17 & 4,21, Εσθήρ 10,3, Ιώβ 1,6 και Ψαλμ.55,13) και το «έναντι» του Θεού (Βλ.Δευτ.κεφ.15,2 & 16,14 & 16,16 & 26,5 & 28,10).

⁶ Την επισήμανση αυτή την οφείλουμε στο συγγραφέα.

Μερικά σημεία από την υπόθεση του έργου, που θα μπορούσαν να θεωρηθούν χαρακτηριστικά είναι τα ακόλουθα:

1. Η παραμονή των τριών ηρώων σ' ένα παράξενο περουβιανό χωριό (κρυμμένο στη ζούγκλα του Αμαζονίου) με μια ιδιότυπη θρησκευτική και πολιτισμική παράδοση
2. Η συζήτηση μιας ομάδας επιστημόνων για τα απόκρυφα ευαγγέλια, γύρω απ' το κρεβάτι του ξυλοκοπημένου μαύρου γενετιστή Μπατίστ
3. Ο εγκλωβισμός μιας ομάδας αδίστακτων εκτελεστών στη βιβλιοθήκη ενός ρουμανικού μοναστηριού, όπου αναζητούσαν τον κωδικό πρόσβασης για ένα ηλεκτρονικό αρχείο-κωδικό κρυμμένο σε κάποιο ημιστίχιο της Οδύσσειας⁷
4. Η ανακάλυψη της αυτοθυσίας του ρουμάνου καθηγητή πανεπιστημίου Ιορδάνη Μπάλαν, που – επηρεασμένος από την ταινία «Η Θυσία» του Αντρέι Ταρκόφσκι- παραδίδεται στις αρχές και εκτελείται προσευχόμενος για την πτώση του καθεστώτος Τσαουσέσκου
5. Η παρουσίαση από την τυφλή καθηγήτρια της ταινίας «Ο Ηρώας» του Ζάνγκ Γιμού με τη μορφή διάλεξης στο πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης
6. Η περουβιανή γιαγιά, μαία και οιονεί ιέρεια του χωριού, που εκτελεί το γιο της, για να λυτρώσει από τη χρόνια και ομαδική κακοποίηση την εγγονή της
7. Η αγωνιώδης προσπάθεια ενός ομοφυλόφιλου ζωγράφου να αποτυπώσει στα έργα του το έσχατο πρόσωπο του Φόβου: **το κενό**⁸.

Στη δράση παρεμβάλλονται συζητήσεις και στοχασμοί μεταξύ των ηρώων και της καθηγήτριας που γνωρίζει τον αληθινό χριστιανισμό και την αυθεντική ορθοδοξία. Την αφορμή δίνει ένας από τους γενετιστές ο Πόλ που στέλνει ηλεκτρονική επιστολή στην καθηγήτρια. Της ζητάει την άποψη της για τα απόκρυφα ευαγγέλια. Η καθηγήτρια απαντά με μια μακροσκελή επιστολή που διαπραγματεύεται αναλυτικά το θέμα. Η επιστολή διαβάζεται παρούσης όλης της παρέας των γενετιστών. Η ανάγνωση της επιστολής προκαλεί νέες απορίες αλλά και αμφιβολίες στην παρέα. Έτσι ο Μάν Κάλλερτζ, ο Τζόν Αντάν, η Μία Σίμπλ, η Τέσα Γκριν, ο Μπατίστ και ο Νοσίμπο την «βομβαρδίζουν» με e-mail. Η καθηγήτρια παρά τα προβλήματα της ανταποκρίνεται. Η ιδιότυπη αυτή επικοινωνία μεταξύ των επιστημόνων- που εκφράζουν καθαρά τη δυτική σκέψη και νοοτροπία κι έναν οιονεί επιστημονικό αθεϊσμό- και της τυφλής ανθρωπολόγου που έχει γνωρίσει και βιώσει τον αληθινό χριστιανισμό δίνει την πραγματική διάσταση της ορθοδοξίας ως ορθοπραξίας και μαρτυρίας των αγίων. Ο χριστιανισμός είναι αγάπη (ακόμα και προς τον εχθρό⁹, βλ. Ματθ. 5,44-45) και ελευθερία. Έτσι οφείλει ο πιστός να τον βιώνει. Αν προτάσσει τον εγωισμό τότε διαμορφώνει ένα χριστιανισμό «κατ' εικόνα και καθ' ομοίωσιν» του «αυτοειδώλου» του, για να θυμηθούμε το Μέγα Κανόνα του αγίου Ανδρέου Κρήτης. Δεν θα πρέπει να ξεχνάμε ότι ένας απ' τους λόγους που ορισμένοι άνθρωποι οδηγούνται στην αθεΐα ή έστω στην απιστία¹⁰- ή την ημιπιστία για να θυμηθούμε τον άγιο Συμεών το Νέο Θεολόγο- είναι η ασυμφωνία λόγων και έργων.

Φυσικά οι ανατροπές είναι πολλές, οι συμβολισμοί διαπνέουν όλο το έργο (δείγματος χάριν αναφέρω «το ερευνητικό πρόγραμμα Ego Eimi» που αναφέρεται στη σελ.19), ενώ τίποτα

⁷ . «Θέτο πότνια μήτηρ»

⁸ . Τα σημεία από την υπόθεση του έργου τα οφείλουμε στο συγγραφέα.

⁹ . Αξίζει στο σημείο αυτό να θυμηθούμε τη διδασκαλία του αγίου Σιλουανού: «όποιος δεν αγαπά τους εχθρούς, αυτός *δεν γνώρισε όλον τον πλούτο της χάριτος του Κυρίου, ο οποίος πέθανε στο σταυρό για τους εχθρούς και μας έδωσε με τον εαυτό του πρότυπο και εντολή ν' αγαπάμε τους εχθρούς*» (Σωφρονίου του Έσσεξ, Ο άγιος Σιλουανός, σελ.432).

¹⁰ . «*Διψυχία είναι ο δισταγμός, η αμφιβολία, η ανεπάρκεια της πίστewας*» επισημαίνει ο Γέρων Σωφρόνιος του Έσσεξ (Αγώνας Θεογνωσίας, σελ.206).

δεν είναι τυχαίο. Ακόμα και η ανάλυση της ταινίας «Ο Ήρωας» (σελ.429-471) από την τυφλή καθηγήτρια, που φαινομενικά μόνο δείχνει ως παρέκβαση, λειτουργεί συμβολικά και καταλυτικά στην εξέλιξη του έργου. Δεν νομίζουμε πως εδώ απλά ο συγγραφέας ήθελε να μας πείσει ότι επρόκειτο για μια καθηγήτρια ανθρωπολογίας, που κατέχει το αντικείμενο της. Ο προσεκτικός αναγνώστης θα διαπιστώσει ότι συνάπτεται και διαπλέκεται με το σύνολο της μυθοπλασίας. Θα δώσω μόνο μια ένδειξη: προσωπικά μου προκάλεσε αίσθηση το κομμάτι «Το Εγώ και το πλήθος» (σελ.456-460).

Μια πολύ σημαντική συμβολή της Θεολογικής των Αθηνών στους φοιτητές της θα έλεγα πως ήταν η παρουσίαση της θεολογικής γνώσης παράλληλα με την άρνηση της και την κάθετη ενίσχυση της από τη λεγόμενη «θύραθεν» παιδεία. Δεν είναι και λίγο ν' ακούς για πρώτη φορά για Προσωκρατικούς, για Αριστοτέλη, για Πλάτωνα, για Στοά, για νεοπλατωνισμό. Δεν είναι και λίγο να πλουτίζεις τους ορίζοντες σου και παράλληλα με τη θεολογική γνώση ν' ανοίγεις στα σύγχρονα δεδομένα της ψυχολογίας, της κοινωνιολογίας, της κοινωνικής ηθικής, της φιλοσοφίας. Τότε σκεφτόμουν σε τι μπορούσαν να μου χρησιμεύσουν όλ' αυτά. Αργότερα κατάλαβα πως τίποτα δεν περισσεύει και πως η γνώση είναι δύναμη. Πολλώ δε μάλλον στην εποχή μας που απαιτεί «βεβαιότητες» και καρτεσιανού τύπου προσεγγίσεις.

Πως να μιλήσεις σήμερα για ετερότητα έξω και πέρα από κάθε αναγκαιότητα, για πρόσωπο και υπαρξιακή αυθυπέμβαση, όταν κυριαρχεί η λογική της «ατομικότητας». Σε ποιον να πεις σήμερα: **«βλέπομεν γὰρ ἄρτι δι' ἐσόπτρου ἐν αἰνίγματι, τότε δὲ πρόσωπον πρὸς πρόσωπον»** (Α' Κορινθ.13,12) και σε ποιόν να εμψύσεις την υπαρξιακή ελπίδα χωρίς να κατηγορηθείς επί «μεσσιανισμῶ» και ύπνωση των συνειδήσεων; Πως να μιλήσεις σήμερα για αληθινή γνώση του Θεού, για το κοινωνικό πρόβλημα, για τη θεοδικία;

Τα παραπάνω και πολλοί άλλοι προβληματισμοί τίθενται (από μηδενική βάση) στο «Εναντίον του Θεού». Το μυθιστόρημα αντιστέκεται στις απαιτήσεις των καιρών για turn page έργα. Από τέτοια ένα σωρό μπορεί βρει κανείς στα super market των best sellers! Ο Ελύτης λέει κάπου στα «Ανοιχτά Χαρτιά»: «..το κόκκινο πανί μου-το πιο κόκκινο-είναι ακόμα η ευκολία»¹¹. Ξεφεύγοντας από την επιδερμικότητα του ευπώλητου και το κανονιστικό πλαίσιο του «εύπεπτου» ο συγγραφέας παραδίδει ένα βιβλίο για τους πλέον απαιτητικούς αναγνώστες. Το ζήτημα δεν είναι αν δίνει απαντήσεις στα ερωτήματα. Κατά την άποψη μας δίνει εξαντλητικές απαντήσεις και ορθοδοξότητες. Το δύσκολο είναι, για να θυμηθούμε τον Βιτγκενστάιν, να θέτεις ερωτήματα.

Ένα βιβλίο έχει πολλές και διαφορετικές αναγνώσεις ανάλογα με την οπτική ενός εκάστου. Δεν θα πρέπει σε καμία περίπτωση το «Εναντίον του Θεού» επειδή εκφράζει την «καθ' ημάς Ανατολή» να θεωρηθεί «στρατευμένο» έργο. Χρησιμοποιούμε τον όρο με την τρέχουσα σημασία του διότι σύμφωνα με τον ορισμό του αείμνηστου Ανδρέα Λεντάκη:

Στρατευμένη τέχνη είναι η τέχνη που αναφέρεται στα κοινωνικά (και όχι μόνο στα πολιτικά) φαινόμενα και παίρνει μια στάση απέναντι τους.(...)είναι η τέχνη που εκφράζει μιαν ιδεολογία (πολιτική, φιλοσοφική, αισθητική, ηθική ή θρησκευτική), φυσικά πάντα με την προϋπόθεση ότι η στρατευση αυτή ακόμα κι όταν είναι επιβεβλημένη από τα έξω ή τα πάνω, δηλ. με τη μορφή της παραγγελίας ή εντολής, τελικά ως αποτέλεσμα καταξιώνεται αισθητικά. Πληρώνει μ' άλλα λόγια τους όρους της τέχνης¹².

¹¹ Ανοιχτά Χαρτιά, εκδ. Ίκαρος,σελ.5.

¹² Α. Λεντάκη, Ρωμανός ο Μελωδός Κώστας Βάρναλης και στρατευμένη τέχνη, εκδ. Δωρικός, Αθήνα 1991, σελ.14.

Μέσα από τους ήρωες του το μυθιστόρημα βγάζει την κατά καιρούς ασκημένη κριτική κατά του χριστιανισμού. Έτσι και οι «αρνητές» του χριστιανισμού θα βρουν πολλές από τις απόψεις και τα επιχειρήματα τους να εκτίθενται στο έργο αλλά και να αναιρούνται με ορθόδοξα κριτήρια. Κι όλ' αυτά σε συνδυασμό με μια μυθοπλασία επιστημολογικού θα λέγαμε τύπου, που σαφώς θυμίζει Μπόρχες κι άλλοτε με κλίμα που θυμίζει Κάφκα, Στήβεν Κίνγκ και Έντγκαρ Άλαν Πόε. Θα τολμούσαμε να πούμε πως το έργο από άποψη θεολογικής διαπραγμάτευσης είναι εξαντλητικό. Καλύπτει όλες τις πτυχές της θεολογικής ενασχόλησης και είναι φανερό πως είναι αποτέλεσμα μεγάλης προσπάθειας και πολύχρονου μόχθου. Σταχυολογούμε μερικά μόνο από τα θέματα που καταπιάνεται ο συγγραφέας:

- 1.Ορθοδοξία και αγιότητα
- 2.Ορθοδοξία και Δύση
- 3.Η αληθινή θεογνωσία, οι αγιοπνευματικές εμπειρίες και οι προεκτάσεις της ορθόδοξης πνευματικότητας
- 4.Ορθόδοξη προσέγγιση της Γένεσης.
(Συγκεκριμένα αναλύονται: 1.οι δυο ανθρωπολογικές διηγήσεις, 2.οι ανθρωπομορφισμοί του βιβλικού κειμένου, 3.η δημιουργία της Εύας, 4.η πτώση και οι συνέπειες της, 5.το πρωτευαγγέλιο και η περί ανακεφαλαιώσεως διδασκαλία του αγίου Ειρηναίου Λουγδούνου, 6.ο Παράδεισος, 7. η πρώτη οικολογική αναφορά, 8.η ευλογία των Πρωτοπλάστων και το μυστήριο του Γάμου, 9.τα «παράλληλα» της Γενέσεως : έπος Γιλγαμές, κώδιξ Χαμουραμπί κλπ), 10.Γένεσις και θεωρία της εξελίξεως, 11.Βασικές θεολογικές αλήθειες της βιβλικής διήγησης: το υπερβατικόν του Θεού, ex nihilo δημιουργία, σχέση εμπιστοσύνης Θεού και ανθρώπου κλπ 12.Καινίτες, κακό και τεχνικός πολιτισμός).
- 5.Τα απόκρυφα ευαγγέλια, ο γνωστικισμός και ο σχηματισμός της Καινής Διαθήκης
- 6.Το «θηλυκό» όνομα του Χριστού
7. Οι «αδελφοί» και οι «αδελφές» του Ιησού
- 8.Ο αληθινός ρόλος της Μαγδαληνής και η θεολογία του έρωτα
- 9.Ο μύθος του ιερού δισκοπότηρου
- 10.Οι συμβολισμοί της θείας Μετάληψης
- 11.Η θέση της γυναίκας στο χριστιανισμό και οι γυναίκες απόστολοι
- 12.Το φαινόμενο Παύλος:η διδασκαλία του, η σύγκρουση με τον Πέτρο, ο Παύλος και οι γυναίκες
- 13.Οι Εσσαίοι
14. Ο ρόλος του μεγάλου Κωνσταντίνου και των αυτοκρατόρων
15. Άγιοι που έζησαν με τα θηρία, οι μαύροι και κίτρινοι άγιοι, οι άφθαρτοι άγιοι
16. Η χριστιανική διδασκαλία για τον παράδεισο και την κόλαση
- 17.Διαλογισμός και Ησυχασμός
- 18.Ο μυστικισμός και τα θαύματα
- 19.Ο άγιος Φραγκίσκος της Ασίζης ο άγιος Ιωάννης του Σταυρού και η δυτική εκδοχή του μυστικισμού
- 20.Τα χριστιανικά και τα ρωμαϊκά Μυστήρια
- 21.Ο μεσαιώνας, το Βυζάντιο κι ο Διαφωτισμός
- 22.Το Άγιο Όρος και το άβατό του
- 23.Η εκκοσμίκευση του εκκλησιαστικού γεγονότος διαχρονικά και συγχρονικά
- 24.Προεκτάσεις της νηπτικής και της αγαπητικής θεολογίας

25. Πτυχές του ορθόδοξου αποφατισμού
26. Ιεραποστολή και μισσιοναρισμός
27. Το Συνοπτικό Πρόβλημα
28. Οψεις της βιοηθικής
29. Οι Νεομάρτυρες και οι Σύγχρονοι Άγιοι
30. Εκκλησιολογία της αγάπης
31. Κύριλλος και Υπατία
32. Μάξιμος Ομολογητής: ο πολέμιος του μονοενεργητισμού
33. Ο Μονοφυσιτισμός και η Πουλχερία
34. Οι δια Χριστόν σαλοί και η Ταρσώ
35. Ορθοδοξία και σύγχρονος κόσμος
36. Η σωτηριολογική σημασία της Θείας Ενανθρώπησης και της Ανάστασης του Χριστού
37. Ιστορική επισκόπηση του μονοθεϊσμού
38. Διάκριση οικουμενικότητας και οικουμενισμού
39. Αγία Τριάδα, Τριμύρτι και Διόνυσος
40. Η περί ψυχής ορθόδοξη διδασκαλία
41. Θεοκρατία και καισαροπαπισμός
42. Αγιότητα και κοινωνική δράση
43. Ο Ζωροαστρισμός και η μονοθεϊστική παράδοση των προφητικών κύκλων
44. Η φύση του σώματος μετά την Ανάσταση
45. Τύποι της Παλαιάς Διαθήκης
46. ο μύθος των θανάσιμων αμαρτημάτων
47. Ιούδας: το μεγάλο αίνιγμα
48. Νικολαίτες
49. Επιστήμη και δόγμα
50. Η θρησκευολογική ιδιαιτερότητα του χριστιανισμού
51. Βαθμοί ηθικής ανέλιξης στην πατερική σκέψη
52. Ομοφυλοφιλία και Χριστιανισμός
53. Έρωτας και αμαρτία

Δεν θα υπεισέλθουμε, όπως αντιλαμβάνεστε, σε φιλολογικές επισημάνσεις. Η προσέγγιση της παρουσιάσεως μας είναι καθαρά θεολογικού χαρακτήρα. Φυσικά αυτό δεν σημαίνει ότι το έργο είναι ακραιφνώς θεολογικό. Πρόκειται σαφώς για μυθιστόρημα, που εντός της μυθοπλασίας του εγκιβωτίζονται πολλά θεολογικά στοιχεία. Από την τεράστια θεματική του έργου επιλέξαμε και παρουσιάζουμε τα παρακάτω, που κατά την άποψη μας παρουσιάζουν ιδιαίτερο θεολογικό ενδιαφέρον:

α. Ορθοδοξία και Περιβάλλον

Είναι γνωστό ότι η πρώτη οικολογική αναφορά γίνεται στη Γένεση («εργάζεσθαι αυτόν και φυλάσσειν»). Το οικολογικό πρόβλημα είναι κατεξοχήν μεταπτωτικό πρόβλημα. Στα αίτια του αλλά και στη λύση του αναφέρεται ο συγγραφέας αναλυτικά, διευκρινίζοντας ότι η ορθοδοξία είναι αντίθετη στη θρησκευοποίηση του οικολογικού που σχεδόν εκπίπτει σε πανθεισμό. Ας τον παρακολουθήσουμε:

(...)ο άνθρωπος και ο κόσμος είναι αλληλένδετα και από τη σωτηρία του ενός εξαρτάται άμεσα η σωτηρία του άλλου. “Όλη η δημιουργία στενάζει και πονάει μαζί με τον άνθρωπο μέχρι σήμερα περιμένοντας τη σωτηρία της”, γράφει ο απόστολος Παύλος στην προς Ρωμαίους (8, 22). (σελ.727)

(...)

Άλλωστε ο άνθρωπος μπορεί να ζήσει μόνο ενώνοντας τον εαυτό του με τον κόσμο, τον οποίο βάζει μέσα του και αφομοιώνει τρώγοντάς τον. Γι’ αυτό η τροφή είναι ιερή, γι’ αυτό και ο Θεός μας είναι η κατεξοχήν τροφή μας, μέσω του μυστηρίου της θείας Μετάληψης. (σελ.728)

(...)

Διαφωνούμε όμως κάθετα με τις υπόλοιπες παραδόσεις στο ότι θεωρούμε τον κόσμο ιερό, **όχι θεϊκό**· ο κόσμος για μας παίρνει την ιερότητά του από τη σχέση του με το Θεό Δημιουργό, **δεν είναι ο ίδιος Θεός** ούτε μετέχει άμεσα στη θεϊκότητα του Θεού, πράγμα που μόνον ο άνθρωπος μπορεί να κάνει. Κατά τούτο, ο άνθρωπος είναι η κορύφωση του κόσμου, ο ιερέας του (με μέγιστο και μοναδικό αρχιερέα τον κατεξοχήν Άνθρωπο και Θεό Χριστό), μέσω του οποίου ο κόσμος αποχτά τις αληθινά θεϊκές του διαστάσεις.

Η καταδυνάστευση του κόσμου από τον άνθρωπο, που είναι στην πραγματικότητα μίσος προς τον κόσμο, είναι ύβρις και φυσικά κατάφωρη, αν όχι και εσκεμμένη, παρερμηνεία της ευλογίας (όχι εντολής) “κατακυριεύσατε της γης” (=εξαπλωθείτε και γεμίστε τη Γη) και “άρχετε των ιχθύων της θαλάσσης και των πετεινών του ουρανού και πάντων των κτηνών και πάσης της γης” κ.τ.λ., που ερμηνεύεται από την ορθόδοξη σκέψη όχι ως κυριαρχία και εκμετάλλευση (οι ιδέες αυτές ήταν άγνωστες σε μας όσο και στους Ινδιάνους του Σηάτλ –γι’ αυτό και η τεχνολογική επανάσταση δεν έγινε στην ανατολή αλλά στη δύση, για την οποία σήμανε το τέλος του οδυνηρού μεσαίωνα), αλλά ως απόλυτη πραγμάτωση των ανθρώπινων χαρακτηριστικών του ανθρώπου, που γίνεται Άνθρωπος ξεκολλώντας από το ζώο, δηλαδή κατανικώντας τα ζωώδη κατάλοιπα του είναι του (άγιος Γρηγόριος Νύσσης, “Εις το ποιήσωμεν άνθρωπον...”). (σελ.728)

Για μας έχει τεράστια σημασία ο άνθρωπος **να είναι άνθρωπος**, γιατί μόνον αυτός διαθέτει ελευθερία της βούλησης, αυτεξούσιο, που του επιτρέπει να είναι καλός ή κακός. Είναι προφανές ότι το ζώο είναι δέσμιο των ενστίκτων. Άλλο αν κάποιος μακαρίζει τα ένστικτα και καταριέται το αυτεξούσιο· οι ορθόδοξοι άγιοι δεν το βλέπουν έτσι.

Εξυπακούεται ότι δεν πιστεύουμε στα ζωτικά ούτε θεωρούμε έμψυχα τα διάφορα κομμάτια του φυσικού κόσμου. Η “ψυχή του κόσμου” για μας, μεταφορικά, είναι ο άνθρωπος· **όταν ο άνθρωπος είναι άγιος, ο κόσμος με τον οποίο συνδέεται είναι άγιος**· όταν ο άνθρωπος είναι εγωιστής, ο κόσμος αντίστοιχα ξεπέφτει σε κατάσταση ηθικής και φυσικής φθοράς. **Ο πλανήτης κινδυνεύει, επειδή οι άνθρωποι που τον κατοικούν δεν τον αγαπούν, γιατί δεν είναι άγιοι.**

Οι οικολογικές οργανώσεις αγανακτούν δίκαια, αλλά κατά τη γνώμη μου παγιδεύονται στον ιστό της φθοράς, επειδή δε βλέπουν τον κόσμο σε αναφορά με την Αγία Τριάδα, αλλά είτε ως αυτόνομο υλικό σύστημα είτε σε αναφορά με συμβολικούς μύθους και ποιητικές παραδόσεις. Για μας ο κόσμος θεώνεται, δηλαδή αγιάζεται, μέσα στο μυστήριο της θείας Μετάληψης, μεταμορφώνεται σε Σώμα και Αίμα του Θεανθρώπου, γίνεται “καινή κτίσις”· οι ορθόδοξοι άγιοι θεωρούν την κτίση με την παρούσα μορφή της ήδη τραγική, και πονάνε μαζί της· αυτό που τους ενδιαφέρει είναι η σωτηρία της ως ανακαίνιση, ως μεταμόρφωσή της σε καινή

κτίση. (σελ.729)

(...)Το Συμβούλιο Όλων των Όντων υποθέτω πως αποτελείται στην πραγματικότητα μόνο από ανθρώπους· δυσκολεύομαι να φανταστώ πως εκπροσωπούνται τα κοάλα ή τα καγκουρό... Πολύ περισσότερο τα φυτά και τα έντομα. Αντίθετα, η Εκκλησία είναι πράγματι συμβούλιο όλων των όντων· τα όντα του πλανήτη μας εκπροσωπούνται μέσω του νοήμονος εκπροσώπου τους, του ανθρώπου, ενώ οι άλλοι κόσμοι έχουν επίσης τους εκπροσώπους τους: εννέα τάγματα νοημόνων αγγέλων, που αναγνωρίζονται από την παράδοσή μας και οι άγιοι καταθέτουν τη μαρτυρία της σχέσης τους μ' εκείνους.

Ακόμη και οι νεκροί εκπροσωπούνται, γιατί οι ψυχές τους είναι παρούσες στις προσευχές μας, όσο οι άγιοι είναι παρόντες στις τοιχογραφίες των ναών μας.

Στη συμπαντική αυτή σύναξη ωστόσο είναι παρούσα και η Αγία Τριάδα, ο Τριαδικός Θεός, το επιστέγασμα της αγάπης μας. Μόνον ο Τριαδικός Θεός, γιατί έχουμε τη γνώμη ότι δεν υπάρχουν άλλοι θεοί, η δε κοσμική ψυχή, που αναγνωρίζουν οι ανιμιστικές παραδόσεις, για μας είναι το Ένα από τα Τρία Πρόσωπα της Θεότητάς μας, το Άγιο Πνεύμα –μόνο που Εκείνο είναι ο Δημιουργός του κόσμου, δεν αποτελεί μέρος του.

«Ο άνθρωπος δημιουργήθηκε από το Θεό ως μακροκοσμικό όν, γι' αυτό είναι φυσικό και λογικό να υπάρχει μέσα του μακροκοσμική αίσθηση και συνείδηση του κόσμου». Με το προπατορικό αμάρτημα ωστόσο, με το οποίο «ο άνθρωπος εφεύρε το θάνατο και τον εγκατέστησε μέσα του και σε όλα τα όντα γύρω του», επήλθε διχασμός ανθρώπου και Θεού, ανθρώπου και κόσμου, ανθρώπου και ανθρώπου και του κάθε ανθρώπου με τον εαυτό του· όμως «ο άνθρωπος που δεν τον έχει διασπάσει η αμαρτία αισθάνεται την οργανική ενότητα όλων των δημιουργημάτων· αισθάνεται τη χαρά και τη λύπη των δημιουργημάτων ως δική του, γιατί κατά κάποιο μυστικό τρόπο είναι ο φορέας του κλήρου όλων των δημιουργημάτων. Παράδειγμα ο Αδάμ. Στον Αδάμ δέσποζε η αίσθηση της πανενότητας μέχρι την πτώση. Όταν όμως έπεσε, παρέσυρε μαζί του στην αμαρτία και το θάνατο όλη την κτίση...» (π .Ιουστίνος Πόποβιτς). (σ.730-731)

(...)

Η δικλείδα ασφαλείας στη διατήρηση της ισορροπίας της σχέσης ανθρώπου και κόσμου (το στοιχείο δηλαδή της χριστιανικής διδασκαλίας που μπορεί να διαφυλάξει αυτή την ισορροπία) είναι η **ταπείνωση**. Ακριβώς επειδή η ταπείνωση χλευάζεται από το σύγχρονο δυτικό άνθρωπο, που τη θεωρεί αδυναμία και ανοησία, γι' αυτό ο πλανήτης καταστρέφεται και οι ζωές πάνω και μέσα σ' αυτόν (κάθε είδους ζωές, και άνθρωποι) εξοντώνονται ανελέητα και μαζικά, χωρίς τύψεις. Και, επειδή ο δυτικός άνθρωπος προέρχεται από ένα ιστορικά χριστιανικό παρελθόν, το οποίο όμως έχει απαρνηθεί προ πολλού, γι' αυτό στη σκέψη σας είναι ο χριστιανισμός που προκαλεί αυτό το κοσμικών διαστάσεων έγκλημα. Αιτία δεν είναι ο χριστιανισμός, αλλά η διαστρέβλωσή του κατ' αρχάς και στη συνέχεια η ολοσχερής άρνησή του από μια ανθρωπότητα που δεν είναι πια χριστιανική. (σ.731-732)

β. Η φυσική διάσταση του θαύματος (σελ. 187).

Τα θαύματα δεν αντιβαίνουν στους φυσικούς νόμους,
απλώς λειτουργούν με μη πτωτικούς νόμους

Η χριστιανική πίστη δεν βασίζεται σε «θαυματουργίες», για να θυμηθούμε τον Κοραή και την άδικη κάποιες φορές κριτική του. Το θαύμα δεν είναι υπερφυσική κατάσταση, όπως πολλοί νομίζουν, αλλά φυσική: Ότι στους ανθρώπους μοιάζει αδύνατο για το Θεό είναι δυνατό, δοθείσης της Παντοδυναμίας Του. Θαύματα βέβαια δεν γίνονται κατά παραγγελίαν, αλλά όπως σωστά επισημαίνει ο συγγραφέας «σε εξαιρετικές περιπτώσεις». Επειδή το θαύμα δεν αποτελεί σε καμία περίπτωση «βακτηρία» για την πίστη γι' αυτό και λειτουργεί με νόμους προπρωτικούς ή «μη πτωτικούς» κατά την ακριβέστερη διατύπωση του συγγραφέα. Σε άλλο σημείο (σελ.118) ο συγγραφέας τονίζει: «Οι άγιοι μας κάνουν θαύματα λέγοντας το όνομα του Χριστού και όχι με τις “δυνάμεις” τους». Η Καινή Διαθήκη κηρύττει ότι το θαύμα είναι χάρισμα που δίνεται απ' το Θεό (βλ. Πράξ.3,12). Ο Ηλ. Βουλγαράκης σωστά επισημαίνει ότι «αυτός που ασκεί το θαύμα δεν σημαίνει ότι είναι σωσμένος. Ο λόγος είναι ότι το χάρισμα δεν αποτελεί προσωπικό κατόρθωμα αγιότητας αλλά δώρημα Θεού»¹³. Από την άλλη όποιος κάνει θαύματα δεν σημαίνει απαραίτητα ότι είναι και άγιος¹⁴. Σχετικά με την εμπειρία της χάριτος ο συγγραφέας επισημαίνει ότι «η εμπειρία των αγίων δεν περιορίζεται σε οράσεις αγγέλων ή δαιμόνων ή του ακτίστου φωτός· είναι μια γενικότερη διαρκής σχέση, που ξεκινάει μόνον από το Θεό, προχωράει στο συνάνθρωπο τους και επεκτείνεται στην ανθρωπότητα, σε όλη την πλάση και τελικά –ή αρχικά ίσως- στον εαυτό τους, με τον οποίο αποχτούν την ειρήνη που ξεπερνά το λογικό...»¹⁵.

γ. Οι ανθρωπολογικές προεκτάσεις του “κατ’ εικόνα” και το ζήτημα της ελευθερίας

Ο Θεός δρα έτσι κι αλλιώς, αν ο άνθρωπος Του το επιτρέψει (σελ. 197).

Όπως είναι γνωστό «κατ’ εικόνα» δεν σημαίνει εξωτερική εικόνα αλλά τα χαρίσματα που χορήγησε ο Θεός στον άνθρωπο, που ως «κορωνίδα» τον διαφοροποιούν από την υπόλοιπη δημιουργία. Τα χαρίσματα αυτά είναι το λογικόν, το αυτεξούσιον και το αρχικόν. Ο συγγραφέας θέλοντας να αποφύγει παρερμηνείες ντεϊστικού τύπου συνδέει την παρουσία του Θεού στην ανθρώπινη ιστορία με την ελευθερία του προσώπου. Η φράση συνεπώς «Ο Θεός δρα έτσι κι αλλιώς, αν ο άνθρωπος Του το επιτρέψει» δεν θα πρέπει να εκληφθεί βιταλιστικά επειδή περιέχει το ρήμα «επιτρέπω». Εξάλλου δεν λέει «μόνο αν ο άνθρωπος Του το επιτρέψει» οπότε θα μπορούσε να παρερμηνευθεί, αλλά «αν ο άνθρωπος Του το επιτρέψει». Με αυτό τον τρόπο ο συγγραφέας αποφεύγει και τη Σκύλα του ντεϊσμού αλλά και τη Χάρυβδη του απόλυτου προορισμού. Σε ένα άλλο σημείο του βιβλίου τονίζεται ότι «...οι άγιοι δεν διεκδικούν θέση σ' ένα top ten.. δηλώνουν την παρουσία τους διακριτικά, όπως ο Θεός, δεν την επιβάλλουν»(σελ.186).

δ. Το πρόβλημα της θεοδικίας και η ανθρωποδικία:

Εμείς απαιτούμε από το Θεό να παρεμβαίνει δυναμικά εκεί όπου δεν παρεμβαίνουν οι άνθρωποι. Επίσης θεωρούμε de facto ότι ο Θεός διαπράττει αδικία όταν πεθαίνει ένα παιδί...(σελ.197).

¹³ Ηλία Βουλγαράκη, Ιεραποστολή, εκδ. Αρμός, σελ. 115-116.

¹⁴ Αφού είναι γνωστό ότι η χάρις εδόθη και σε αναξίους (κλασσική είναι η περίπτωση του Ιούδα, που αναλύεται εξαντλητικά στο «Εναντίον του Θεού»).

¹⁵ Εναντίον...σελ.33. Φυσικά αυτό προϋποθέτει την υπέρβαση της κενοδοξίας. Βλ. σχετικά Θ. Ι. Ρηγινιώτη, Σύγχρονοι Άγιοι, Ρέθυμνο 2005, σελ.12

Το τεράστιο πρόβλημα της θεοδικίας που συνεχίζει να απασχολεί θεολογία και φιλοσοφία δεν το προσεγγίζει ο συγγραφέας μονόπλευρα. Το συνδέει με την ελευθερία του προσώπου αλλά και με την ευθύνη του ανθρώπου¹⁶. Επίσης αναζητεί και τα παράλληλα του σε εξωχριστιανικές πηγές. Είναι χαρακτηριστικό ότι παραθέτει τα λόγια της μοναδικής γυναίκας σουφί Rabi'a al Adawiya:

(Θεέ μου) αν σε λατρεύω για να γλιτώσω την κόλαση ρίξε με στην κόλαση! Αν σε λατρεύω με την ελπίδα του παραδείσου, κλείσε μου τις πόρτες! Αν όμως σε λατρεύω μόνο για χάρη σου μη μου στερήσεις το αιώνιο κάλλος σου (σ.198).

Είμαι σίγουρος ότι το παραπάνω απόσπασμα σας θυμίζει κάτι. Δεν θα μπορούσα λοιπόν να μην μπω στον πειρασμό να το ανακαλέσω:

Θεέ μου αν σε αγαπώ γιατί θέλω να με βάλεις στην Παράδεισο πέψε τον άγγελο σου με τη ρομφαία του να μου κλείσει την πόρτα! Αν σε αγαπώ γιατί φοβούμαι την Κόλαση ρίξε με στην Κόλαση! Μα αν σε αγαπώ για σένα, για σένα μονάχα, άνοιξε την αγκαλιά σου και δέξου με (Ο φτωχούλης του Θεού, σελ.126).

Μόλις βέβαια που χρειάζεται να επισημανθεί ότι τα ανωτέρω έχουν ορθόδοξες καταβολές. Πρόκειται για τη διδασκαλία του αγίου Γρηγορίου του Θεολόγου και του Μαξίμου του Ομολογητού περί των βαθμίδων της ηθικής ωριμότητας: οι πατέρες ομιλούν περί δούλου, μισθωτού και φίλου. Ο φόβος δημιουργείται από την ενδεχόμενη τιμωρία, που ο δούλος πιστεύει ότι επισύρει η εκ μέρους του διάπραξη του κακού (φόβος κολάσεως). Ο μισθός συνδέεται με τα πρόσωπα, που κάνουν το καλό αναμένοντας ανταποδοτικά οφέλη (Παράδεισος). Η αγάπη που αποτελεί και τον ύψιστο βαθμό ηθικής ωριμότητας συνδέεται με τα ελεύθερα πρόσωπα, που δρουν με δική τους ελεύθερη προαίρεση χωρίς φόβο, υποκρισία ή με την προοπτική της ανταμοιβής. Με τα λόγια του αγίου Μαξίμου του Ομολογητού:

«Δούλοι γαρ εισι, πιστοί, οι φόβω των ηπειλημένων εκπληρούντες του δεσπότη τας εντολάς, και τοίς πιστεύουσιν ευνοϊκώς εργαζόμενοι. Μίσθιοι δε, οι πόθω των επηγγελμένων αγαθών βαστάζοντες μεθ' υπομονής το βάρος της ημέρας και τον καύσωνα...Υιοί δε οι μήτε φόβω των ηπειλημένων, μήτε πόθω των επηγγελμένων, αλλά τρόπω και έξει της προς το καλόν κατά γνώμην της ψυχής ροπής τε και διαθέσεως, μηδέποτε του Θεού χωριζόμενοι»¹⁷.

ε. Το σύγχρονο “όπιο του λαού” και μια πρόταση αντίδρασης

Η πληροφορία, ο ποταμός των πληροφοριών είναι... το όπιο του λαού (σελ. 405)

Ο συγγραφέας αναφέρεται στις αιτίες της ύπνωσης των συνειδήσεων στις μέρες μας: η βιοτική μέριμνα, η έλλειψη νοήματος υπαρξιακού, η έλλειψη παιδείας. Έτσι διακρίνει «πληροφορία» και ουσιαστική «γνώση». Ο βομβαρδισμός των πληροφοριών και η κατευθυνόμενη πληροφόρηση δεν αφήνουν το σύγχρονο άνθρωπο να σκεφτεί σε βάθος, να στοχαστεί. Εξάλλου είναι γεγονός ότι

¹⁶ .Βλ. Θ. Ι. Ρηγινιώτη, Αγία Νήπια, Ρέθυμνο 2005,σελ.5

¹⁷ Μαξίμου Ομολογητού, Μυσταγωγία, εκδ. Αποστ. Διακονίας, Αθήνα 1989, σελ.240. Βλ. και Θ.Ι. Ζιάκα, Πέρα από το άτομο, Αρμός, Αθήνα 2003, σελ.221-222. Βλ. και την εξαντλητική ανάλυση της ανθρωπολογικής κλίμακας των «τριών τύπων» από πλευράς κοινωνικής και πολιτικής οντολογίας στο Θ. Ι. Ζιάκα, μν. έργον, σελ.245-282.

τα προϊόντα του πνεύματος δεν προβάλλονται σχεδόν καθόλου ενώ η υποκουλτούρα λειτουργεί κανονιστικά. Με τα λόγια του συγγραφέα:

Δεδομένα που γλιστρούν επιφανειακά στα τοιχώματα της σκέψης, αλλά δε σε βοηθούν να σχηματίσεις αυτοσυνειδησία, να συγκροτήσεις άποψη για τον κόσμο, να κατανοήσεις τον κόσμο και την κατάσταση στην οποία βρίσκεται και το κυριότερο, δε σε ωθούν σε δράση για ν' αλλάξεις τον κόσμο.

Πράγματι πέραν από επιφανειακές «ακτιβιστικές» δράσεις που συνήθως υποκινούνται από την καθοδήγηση της τάδε ή δείνα κομματικής νομενκλατούρας ή τη θρησκευτικοποίηση της οικολογίας ή την ένταξη σε κάποια ομάδα (όχι για λόγους συλλογικότητας αλλά επειδή το επιβάλλει η μόδα, πρβλ. επο) καμία κίνηση για ν' αλλάξει ο κόσμος δεν φαίνεται στον ορίζοντα. Τίποτα πλέον δεν κινείται με κοινωνιοκεντρικά κριτήρια αλλά με καθαρά ατομοκεντρικά. Η παγκοσμιοποίηση –φευ- είναι οδοστρωτήρας και ο Μάης πέθανε το '68. Ξέρω ότι αυτά τα λόγια βγάζουν μεγάλη πίκρα αλλά δυστυχώς εγώ δεν βλέπω κάτι θετικό στον ορίζοντα. Τα πάντα έχουν σχετικοποιηθεί σε σημείο που να έχει γίνει πια κοινός τόπος πως το αποτέλεσμα κάθε μεγάλου αγώνα είναι το βόλεμα. Μακάρι να διαψευσθώ. Αλλά δεν βλέπω τέτοια διάθεση από κανένα. Κάθε μέρα που μπαίνω στην τάξη η απογοήτευση μου μεγαλώνει. Η νεολαία που αποτελεί την ελπίδα όλων μας για ένα καλύτερο αύριο δεν προβληματίζεται για τα σύγχρονα προβλήματα, δεν έχει υπαρξιακές αναζητήσεις. Την καταδυναστεύει το κανονιστικό μοντέλο της υποκουλτούρας, οι ψεύτικες ανάγκες, άντε το πολύ ν' ασχοληθεί με κάνα playstation ή κάνα κινητό. Ως εκεί... Φυσικά θα ήταν άδικο να μην επισημάνουμε ότι υπάρχουν πολλές εξαιρέσεις. Διερωτώμαι όμως: Αρκούν; Η μήπως αποτελούν μια δυναμική μειοψηφία; Για να μην φανούν ολ' αυτά μια στείρα κριτική χωρίς πρόταση αντίστασης θα επικαλεστώ μερικές προτάσεις του συγγραφέα με τη φωνή των ηρώων του έργου:

(Μιλάει ο Τζόζεφ): Αν θέλαμε να κάνουμε παρέμβαση σε παγκόσμια κλίμακα προτείνοντας μια εκδοχή της πραγματικότητας αντί για την παγκοσμιοποίηση, να αντιτάξουμε δηλ. μιαν αντιπρόταση σοβαρή, που έχει ελπίδες να περπατήσει νομίζω πως πρέπει κατ' αρχάς ν' απευθύνουμε μερικά κείμενα σε όλους τους χρήστες του διαδικτύου στον πλανήτη (σελ.402)...

(Ο Τζόζεφ, η Λώρα και η Χουλιάνα καταθέτουν τις προτάσεις τους,σελ.406-407):

-Υπάρχουν όμως και βιβλία, ταινίες, ένα σωρό φωνές που προσπαθούν ν' αντιδράσουν, είπε η Λώρα

-Η οι πίνακες του Βελίσκοβιτς για τον εμφύλιο στη Γιουγκοσλαβία και του Φερνάντο Μποτέρο για τα βασανιστήρια στο Αμπού Γκράμπ πρόσθεσε ανατριχιάζοντας η Χουλιάνα.

-«Ιρακινοί αιχμάλωτοι που βασανίζονται από Αμερικάνους».

-Ακριβώς. Τι περισσότερο θα κάνουμε εμείς;

Ο Τζόζεφ σκέφτηκε. «Κατ' αρχάς» άρχισε διστακτικά «προτείνω να στρέψουμε τον κόσμο σ' αυτές τις φωνές, τονίζοντας του τους λόγους για τους οποίους πρέπει να τις προσέξει. Κατά δεύτερον, μπορούμε να προσθέσουμε γνώση, συνειδητοποιημένη γνώση, παρέχοντας π.χ.

περιλήψεις όλων των έργων του Ντοστογιέφσκι, όλων των έργων του Τσέχωφ, του Τσβάιχ, του Ζολά, του Στάινμπεκ, του Χεμινγκουέι, του Ο'Νήλ, του Τ. Ουίλιαμς...

του Μπρέχτ, του Ίψεν, του Κάφκα, του Πάμπλο Νερούντα συμπλήρωσε η Λώρα

...του Λόρκα, του Τζόις, του Ιονέσκο, όλων των αξιόλογων δημιουργών κλασικών και μη εκδόσεις, βιβλιογραφία, αλλά και ολόκληρα έργα **να τα κατεβάσει** (ενν. μέσω διαδικτύου). Όλα τα έργα της κλασικής μουσικής να τα κατεβάσει τσάμπα, με βιογραφικά των συνθετών (...)

Όλα τα έργα του καλού κινηματογράφου Μπέργκμαν, Ταρκόφσκι, αδελφοί Μάρξ, Ταβιάνι, Γκρηναγουέι, Ορ.Ουέλς, Τσάρλι Τσάπλιν

Βέντερς, Τορνατόρε, Κουροσάβα...

Και παράλληλα σημειώματα ότι αυτά τα κάνουμε για λόγους αντίστασης στον τρόπο ζωής του, που ορίζεται 100% από τις πολυεθνικές και είναι γεμάτος υποβαλλόμενα «αγαθά» που μειώνουν τη ζωή και την ελευθερία του, πρόσθεσε η Χουλιάννα

-«Οχι απλώς σημειώματα, αλλά εκτενή κείμενα, εμπειριστατωμένα και κατά το δυνατόν πειστικά» είπε ο Τζόζεφ. Τα μάτια του έλαμπαν η ιδέα τον είχε κιόλας συνεπάρει. «Αρχαία τραγωδία, φιλοσοφία, ποίηση... Ο Κόσμος της Σοφίας του Γκάρντερ σ' όλα τα σπίτια –αυτό δεν είναι ένα μεγάλο πρώτο βήμα; Κι από κοντά όλοι οι διάλογοι του Πλάτωνα, όλος ο Αριστοτέλης, όλος ο Καντ, ο Έγκελς, ο Σπινόζα, ο Πασκάλ, ο Κίρκεγκωρ, ο Βιτγκενστάιν... στο πρωτότυπο και σε όλες τις μεταφράσεις, αρπαγμένα από όπου υπάρχουν –αλλά και δημιουργημένα από μας, αν δεν υπάρχουν».

-«Για να κάνουν τι;» ρώτησε η Λώρα.

-«Τίποτα» απάντησε ο Τζόζεφ «να μάθουν».

Χαμογέλασε με τα γουρλωμένα ματάκια της.

«Άλλο να διαβάζουν Μίκαελ Έντε για να περνά η ώρα τους κι άλλο να τους τον κάνει δώρο κάποιος που τους εξηγεί ότι, μέσα απ' αυτό το βιβλίο, μπορεί ν' **αλλάξει η ζωή τους**, αν προσπαθήσουν να το κατανοήσουν διαφορετικά από την κατανόηση του καναπέ –που είναι **“μη κατανόηση”**. Από τον Αλχημιστή μέχρι το Μικρό Πρίγκηπα, από το Μαχαμπαράτα μέχρι την Καινή Διαθήκη, από τον Αποχαιρετισμό στα όπλα μέχρι το Εκατό χρόνια μοναξιά...

Άλλο ν' ακούνε Ραχμάνινωφ ως υπόκρουση σε μια διαφήμιση ή σ' ένα χολιγουντιανό soundtrack, κι άλλο να σε παρακινεί κάποιος να συγκρίνεις αυτό που ακούς μ' αυτό που σου σερβίρει η μαζική διασκέδαση τελευταίας διαλογής, και να σου δίνει και κάποια δεδομένα για το τι είναι καλή μουσική τελικά ή τι μπορείς να προσέξεις ακούγοντας ένα κομμάτι».

στ. Χριστιανισμός και κοινωνική συνείδηση (σελ. 412):

Ένας από τους ήρωες του έργου διερωτάται:

Μήπως τελικά ο χριστιανισμός δεν είναι παρά ένα ακόμα αστικό μόρφωμα που αποκοιμίζει τις συνειδήσεις με μια ευσέβεια της Κυριακής, για να μπορούμε να οργιάζουμε σε βάρος των ασθενεστέρων τις υπόλοιπες έξι ημέρες της εβδομάδας;

Φυσικά ο συγγραφέας απαντά στο βιβλίο διακρίνοντας ανατολική και δυτική νοοτροπία, κοινωνικό δυναμισμό και πιετισμό, αγάπη για το συνάνθρωπο και φιλαυτία. Με τον τρόπο αυτό αναδεικνύει το δυναμικό και απελευθερωτικό χαρακτήρα του χριστιανισμού, που δεν κοιμίζει συνειδήσεις, ούτε είναι “όπιο του λαού”, αλλά το “Σώμα του Χριστού”, η Εκκλησία που με το παράδειγμα των αγίων, των οσίων, των ασκητών και των μεγάλων πατέρων υπέδειξε τη λύση στο κοινωνικό πρόβλημα. Μόλις που χρειάζεται να επισημανθεί ότι ο γνωστός μαρξιστικός αφορισμός περί θρησκείας ως οπίου των λαών ελέχθη από το μεγάλο αυτό στοχαστή με δεδομένο το δυτικό μεταφυσικό μοντέλο που σαφώς βρισκόταν σε παρακμή. Από την άλλη και η βιταλιστική αθεΐα του Νίτσε και η περί θανάτου του Θεού επισήμανση είχε ως βάση τις ίδιες ακριβώς προκείμενες.

Αμφότεροι οι μεγάλοι αυτοί στοχαστές αγνοούσαν την ανατολική εκδοχή του χριστιανισμού. Το κοινωνικό πρόβλημα, σύμπτωμα του μεταπτωτικού ανθρώπου, δεν επιλύεται με επαναστάσεις, αλλά με την εύρεση του πραγματικού προορισμού του ανθρώπου, που είναι η προοπτική του “καθ’ ομοίωσιν”. Η προοπτική όμως αυτή συνάπτεται με το ενδιαφέρον για το συνάνθρωπο, όπως προκύπτει από την παραβολή της Τελικής Κρίσεως:

Κύριε πότε σε είδομεν πεινώντα και εθρέψαμεν ή διψώντα και εποτίσαμεν; Πότε σε είδομεν ξένον και συνηγάγομεν ή γυμνόν και περιεβάλομεν; Πότε δε σε είδομεν ασθενή ή εν φυλακή και ήλθομεν προς σε; Και αποκριθείς ο βασιλεύς ερεί αυτοίς αμήν λέγω υμίν, εφ’ όσον εποιήσατε ενι τούτων των αδελφών μου των ελαχίστων, εμοί εποιήσατε (Ματθ.25,37-40).

Επειδή η θέση αυτή μπορεί να εκληφθεί από κάποιους ως “αντιδραστική” υπενθυμίζουμε τι έχει πει σχετικά με το κοινωνικό πρόβλημα ο γνωστός στοχαστής Ν. Μπερντιάεφ:

Ο χριστιανισμός δεν προκάλεσε εξεγέρσεις ούτε επαναστάσεις (...) Κήρυττε μόνο ότι η ψυχή του ανθρώπου, υπόδουλη κοινωνικά, κατείχε απόλυτη αξία και ήταν ίση μπροστά στο Θεό, με την ψυχή του άρχοντα. Ο σκλάβος και το αφεντικό μπορούν να είναι αδελφοί εν Χριστώ και ο σκλάβος μπορεί να κατέχει στην Εκκλησία του Χριστού μια θέση ανώτερη από αυτή του αφεντικού. Η χριστιανική ισότητα των ψυχών μπροστά στο Θεό εξαρτάται από το βασίλειο το γεμάτο με τη χάρη του Αγίου Πνεύματος (...). Για τη χριστιανική συνείδηση (...) η ανθρώπινη ψυχή (...) έχει απόλυτη αξία και όχι η γήινη και εμπειρική ζωή του ανθρώπου.(βλ. Ν. Μπερντιάεφ. Για την κοινωνική ανισότητα, Θεσσαλονίκη 1984, σελ. 70-71). Ο ίδιος στοχαστής είχε πει πως «η ζωή του χριστιανού είναι μια σταύρωση του ίδιου του εαυτού του».

Ο συγγραφέας (σελ.829) επισημαίνει σχετικά:

Οι επαναστάτες αρέσουν στους ανθρώπους, γιατί η αλλαγή που προτείνουν δεν είναι μετάνοια· δεν μας καλούν ν’ αλλάξουμε εμείς, μέσα μας, να γκρεμίσουμε τον τρόπο σκέψης μας και να χτίσουμε έναν άλλο (και μάλιστα ταπεινό-το μεγαλύτερο σκάνδαλο)αλλά καλούν σε μια αλλαγή εξωτερικών δομών, απρόσωπα κοινωνικών, πιστεύοντας ότι αυτόματα θα προκαλέσει βελτίωση της ζωής μας. Προσπαθούν να χτίσουν έναν άλλο κόσμο κι όχι έναν άλλον άνθρωπο.

Ακόμη στην αρχή του βιβλίου (σελ.55) επισημαίνονται τα εξής: «Υπάρχει μια ουσιώδης διαφορά ανάμεσα στον άγιο και τον απλό καλό άνθρωπο ή ακόμη και τον ανθρωπιστή και τον κοινωνικό αγωνιστή: η αγιότητα δεν είναι μορφή κοινωνικής δράσης, αλλά σχέση με το Θεό, και η αυτοθυσία του αγίου για τους ανθρώπους δεν είναι η αιτία που τον καθαγιάζει, αλλά η φυσική συνέπεια αυτής της επαφής ανθρώπου και Θεού δηλ. της εικόνας ...με το Προαιώνιο, Λογικό και Υπέρ-άγιο Πρωτότυπο που...είναι η απόλυτη προσωποποίηση της Προαιώνιας Σχέσης...».Αξίζει να αναφέρουμε και τι σημειώνεται στη σελ.97: «Ο χριστιανισμός δε θέλει ένοπλες επαναστάσεις. Θεωρεί το αίμα των αφεντικών εξίσου ιερό με το αίμα των προλετάρων...».

ζ. Η αληθινή διάσταση της προσευχής (σελ. 769).

Ένα από τα πιο δυνατά σημεία του βιβλίου, κατά την άποψη μας:Μιλάει η τυφλή καθηγήτρια και συγκλονίζει! Ας την ακούσουμε:

*Για να είμαι ειλικρινής, κομπλάρω όταν μιλώ για αγίους· νιώθω τόση τρυφερότητα γι' αυτούς ,που αισθάνομαι κατασκευασμένη από λεπτό κρύσταλλο, να με λούζει το φως τους και να παίρνω το χρώμα του. Είμαι τόσο κατώτερη από τα ύψιστα ηθικά μεγέθη που ενσάρκωσαν με τη ζωή τους, που μου ταιριάζει η σιωπή.
Αυτή τη σιωπή στη γλώσσα της ορθόδοξης θεολογίας τη λέμε προσευχή.*

Αν φαίνεται πολύ ποιητικό ας δούμε και τη θεολογική οπτική:

Ο ορθόδοξος χριστιανός δεν προσεύχεται για ν' αποκτήσει χαρίσματα, ν' αναπτύξει δυνάμεις, να γίνει θαυματουργός κλπ, αλλά μόνο από αγάπη, που τον φλέγει και τον κάνει ν' απαντά «ναι» στην αιώνια Αγάπη του Τριαδικού Θεού, αλλά και το αίσθημα της απόλυτης αδυναμίας και αναξιοτήτας του να χωθεί μέσα σ' Αυτή τη θεϊκή αγάπη, καθώς διατηρεί πάντα στην ψυχή του έστω και σκιές εγωισμού, κακίας... κτλ(σελ.810).

η. Η διάκριση εξουσίας και ευλογίας (σελ. 779).

Προσέξτε τη λεπτή διάκριση όπως προκύπτει από ένα διάλογο του έργου. Οι ηρωίδες διαβάζουν ένα e-mail που μεταξύ άλλων αναφέρεται στον άγιο Ιωάννη της Σαγκάης, που «ευλογούσε» τα στοιχεία της φύσης και για 27 μήνες που παρέμεινε στο νησί Τουμπαμπάο των Φιλλιπίνων δεν ξέσπασε κανένας τυφώνας.

Όταν ένας Ρώσος εξέφρασε στους ντόπιους την ανησυχία του για τους τυφώνες, του απάντησαν:

«Δεν υπάρχει φόβος , γιατί ο άγιος άνθρωπος σας ευλογεί κάθε βράδυ τα σημεία του ορίζοντα»

-«Τα ευλογεί...δεν τα κυβερνάει με τις συσκευές του».

-«Έχει διαφορά όμως; Και πάλι τα εξουσιάζει».

-«Μεγάλη διαφορά· στην ευλογία υπάρχει αγάπη».

θ. Θρησκεία και αλήθεια:

...Κάθε θρησκεία... πιστεύει πως κατέχει όλη την αλήθεια (σελ. 801).

Αξίζει στο σημείο αυτό να δούμε πως ορίζει την αλήθεια ο γέρον Σωφρόνιος του Έσσεξ, που τόσο αγαπά ο συγγραφέας:

Η επιστήμη και η φιλοσοφία θέτουν στον εαυτό τους το ερώτημα: Τι είναι αλήθεια; Αντίθετα η γνήσια χριστιανική συνείδηση πάντοτε στρέφεται προς την αλήθεια ρωτώντας ΤΙΣ (...).Κατά παράδοξο τρόπο δεν αντιλαμβάνονται τον αφηρημένο χαρακτήρα του ΤΙ τους. Δεν αντιλαμβάνονται ότι η αλήθεια η συγκεκριμένη, η απόλυτη, μπορεί να είναι μόνο ΤΙΣ. (βλ. Σωφρονίου του Έσσεξ, Ο Άγιος Σιλουανός, Έσσεξ 2003, σελ. 135 κ. ε.).

Ας θυμηθούμε επίσης ένα απόσπασμα από άλλη εργασία του Γέροντος (από τον «Αγώνα Θεογνωσίας» σελ.161-162):

«Το πλήρωμα της χάριτος μπορεί να κατέχει μόνο η μια και μοναδική εκκλησία. Όλες οι άλλες εκκλησίες διαθέτουν χάρη εξαιτίας της πίστεως στο Χριστό, όχι όμως στην πληρότητα»

Ο Κλήμης ο Αλεξανδρεύς στους «Στρωματείς» (Α, V, ΒΕΠΕΣ 7,247) επισημαίνει:

«Δεχόμαστε λοιπόν ότι η φιλοσοφία περιέχει την αναζήτηση της αλήθειας και της φύσης των όντων. Και η αλήθεια είναι αυτή για την οποία ο Κύριος είπε ότι “εγώ ειμί η Αλήθεια”»

Στον αντίποδα μια φιλοσοφική-ανθρωποκεντρική απάντηση θα μπορούσε να είναι τα παρακάτω λόγια του καθηγητή Δ. Λιαντίνη:

Γιατί η διαφορά η τρομερή εστάθηκε ότι οι ποιητές, που μοιάζαν την αλήθεια, είπαν ψέματα. Εγώ όμως που μοιάζει με τα ψέματα, έζησα την αλήθεια (βλ. Δημητρίου Λιαντίνη, Γκέμμα, Αθήνα 2005, σελ. 255).

Ο Κώστας Βάρναλης σημειώνει στα «Σολωμικά» του:

«..Γιατί και η φιλοσοφία δεν έχει άλλο αντικείμενο από το Θεό: είναι μια θεολογία λογική· είναι μια αδιάκοπη λατρεία της θεότητας με τη μορφή της Αλήθειας» (Σολωμικά, Κέδρος 1980,σελ.60).

Ο συγγραφέας (σελ. 802) δεν θα μπορούσε να μείνει αμέτοχος σ' αυτό το καίριο ζήτημα :

...κάθε ανθρωπιστική πνευματικότητα (που περιστρέφεται γύρω απ' τον άνθρωπο, θέτοντας τον στο κέντρο της ύπαρξης και πείθοντας τον πως μπορεί να γίνει θεός ανακαλύπτοντας και ενεργοποιώντας απλώς τα θεϊκά στοιχεία του «εσώτερου εαυτού» του) που αναλώνεται στην ομφαλοσκοπία ενέχει τον κίνδυνο να οδηγήσει στην καταστροφή.

ι. Χριστιανισμός και μαρτύριο:

*...είμαστε απλώς χριστιανοί, τα σφάλματα της ανθρωπότητας,
τα θύματα των αδελφών μας (σελ. 824).*

Είπα και παραπάνω πως η ορθοδοξία είναι «επικηρυγμένη». Για να είμαστε ακριβείς πάντα ήταν παρά τις περί αντιθέτου αιτιάσεις ορισμένων. Αυτό βέβαια δεν σημαίνει ότι ο πιστός θα πρέπει να επιζητεί οπωσδήποτε το μαρτύριο. Ο συγγραφέας αναφέρεται χαρακτηριστικά στην απαγόρευση από την εκκλησία του «εισπηδητικού» μαρτυρίου. Δεν μπορώ ν' αποφύγω κάπου εδώ μια μικρή παρέκβαση: αλγεινή εντύπωση μου είχε προκαλέσει προ διετίας άρθρο σε έγκριτη εφημερίδα γνωστού καθηγητού εκκλησιαστικού δικαίου της Νομικής Αθηνών με αναφορά στο...εκκλησιαστικό έγκλημα της οχλήσεως που προκαλούν οι...καμπάνες των εκκλησιών! Αν είναι δυνατόν! Εκεί περιορίζεται ο ορίζοντας του εκκλησιαστικού δικαίου; Δεν θα το ανέφερα αν δεν διάβαζα προ καιρού στον τύπο πως ιερέας καταδικάστηκε σε 7 μήνες φυλάκιση στο Πήλιο επειδή κάποιος των κατήγγειλαν διότι τους ενοχλούσε ο ήχος της καμπάνας! Αλλά έτσι είναι! Σ' αυτή τη χώρα όλοι μας φταίνε! Μέχρι και οι νεκροί: θιασώτες της καύσης των νεκρών κατά καιρούς έχουν κάνει λόγο για κίνδυνο...επιδημιών εκπορευομένων -άκουσον, άκουσον!- από τα κοιμητήρια. Τα συμπεράσματα δικά σας. Βλέπετε το μαρτύριο έχει διάφορες όψεις!

ια. Η αξία της ταπεινώσεως και η θεολογία της αγάπης

Ο συγγραφέας, όπως είδαμε, αναφέρεται στον ταπεινό Θεό του αγίου Σιλουανού και του γέροντος Σωφρονίου του Έσσεξ. Νομίζω ότι αξίζει να θυμηθούμε την περί ταπεινώσεως διδασκαλία με τα λόγια του Αγίου Σιλουανού:

*-Κύριε φώτισε με τι πρέπει να σκέφτομαι, για να είναι η ψυχή μου ταπεινή;
-Κράτα το νου σου στον Άδη και μην απελπίζεσαι!*

Η αγαπητική θεολογία από την άλλη πλευρά διαπνέει όλο το έργο. Ας δούμε χαρακτηριστικά τι αναφέρεται στη σελ.734:

Φανταστείτε το Θεό ως ένα πομπό που εξαπολύει διαρκώς κύματα προσωπικής, απόλυτης και αιώνιας αγάπης. Άλλοι αποδέχονται αυτήν την αγάπη, άλλοι όχι. Εκείνοι που την αποδέχονται ανοίγονται μ' εμπιστοσύνη και γεμίζουν από τη χάρη του Θεού, δηλ. ενώνονται μαζί Του και συνεπώς μ' όλα τ' άλλα πλάσματα του κόσμου-είναι μια ένωση αγάπης, όχι πολτοποίηση της ιδιαιτερότητας του καθενός· ο Θεός χαίρεται, αυτοί χαίρονται (χωρίς αυταρέσκεια, με ταπεινώση, γιατί μόνο έτσι μπορείς να ενωθείς με έναν ταπεινό Θεό), και αυτή η ανέκφραστη χαρά παρατεινόμενη στην αιωνιότητα είναι ο παράδεισος.(...).

Και λίγο παρακάτω:

Ο Θεός αγαπάει, δεν ρωτάει αν Τον αγαπάς.

ιβ. Το δικαίωμα στην αγιότητα

Μιλάει η καθηγήτρια και αναφέρεται στο κατεξοχήν ανθρώπινο δικαίωμα: το δικαίωμα στην αγιότητα! Πραγματική βόμβα στην υποκριτική «απανθρωπία του δικαιώματος» (για να θυμηθούμε λίγο τη γιανναρική σκέψη) :

*Τι γίνεται όμως, αν εγώ (ένας άνθρωπος ζυμωμένος με μίαν άλλη παράδοση, άγνωστη ως τα χτες, που ενσκήπτει αίφνης και βροντοφωνάζει: σταματήστε!) αντιτάξω πως το μεγαλύτερο από τα ανθρώπινα δικαιώματα (που δεν το ξέρουν καν οι διακηρύξεις των ανθρωπιστικών οργανισμών) είναι το δικαίωμα του καθέκαστον ανθρώπου να γίνει άγιος, κατά χάριν θεός, θεάνθρωπος, και πως αυτό το δικαίωμα πραγματώνεται μόνο με την πυρακτωμένη σχέση αγάπης που απλώνει ένα αόρατο κορδόνι ανάμεσα στον άνθρωπο και τον Τριαδικό Θεό και κατ' επέκτασιν άλλα κορδόνια ανάμεσα στον άνθρωπο και σε όλους τους άλλους ανθρώπους και σε κάθε άλλο πλάσμα του σύμπαντος;
«Σάρκωσε τον εαυτό σου στο άλγος κάθε ζώου και πουλιού»¹⁸
(π. Ιουστίνος Πόποβιτς)*

ιγ. Ορθοδοξία και πολιτισμός

Η συμβολή της ορθοδοξίας στον πολιτισμό επισημαίνεται σε πολλές σελίδες του βιβλίου. Ξεχώρισα ένα απόσπασμα στην αρχή του βιβλίου(σελ.34): «Η ορθοδοξία έχει στοιχεία από την Ανατολή και από τη Δύση, αλλά και από τον ελληνικό χώρο, που επίσης κινήθηκε ιστορικά και πολιτισμικά μεταξύ Ανατολής και Δύσης. Ας πούμε ότι η ορθοδοξία ή πιο σωστά η ορθόδοξη παράδοση, συνιστά η ίδια έναν πολιτισμό, υπερεθνικό, ιστορικά συνδεδεμένο με πολιτισμούς και παραδόσεις πολλών λαών, αλλά οπωσδήποτε, αν μου επιτρέπετε, μη δυτικό. Ο δυτικός πολιτισμός, όπως γνωρίζετε, πηγάζει από την καθολική εκκλησία ή την αντιπαράθεση της προς αυτήν».

ιδ. η ουσία της ορθοδοξίας

Κλείνω με την άποψη του συγγραφέα για το σημαντικό αυτό ζήτημα:

Κοντολογίς, η ορθοδοξία είναι παρούσα στα πρόσωπα των χριστιανών- κατεξοχήν των αγίων- και προτείνει την ελεύθερη και ριζική προσωπική μεταλλαγή μας από εγωτικά άτομα σε πρόσωπα, δηλ. λογικά όντα με κέντρο ύπαρξης μας, επιλεγμένο ελεύθερα, όχι τον εαυτό μας και τις προεκτάσεις μας(...) αλλά τον κάθε συνάνθρωπο μας ακόμα και τον εχθρό μας...(σελ.831-832).

¹⁸ . Εναντίον...,σελ.753. Βλ. και π. Ιουστίνου Πόποβιτς, Άνθρωπος και Θεάνθρωπος, Αστήρ, Αθήνα 1980,σελ.58-59.